

Makalenin Gönderim Tarihi: 23.11.2022**Kabul:** 26.12.2022**Makale Türü:** Araştırma Makalesi

**FEMİNİST ELEŞTİRİ PERSPEKTİFİNDEN BARBARA FRISCHMUTH'UN
"KAI UND DIE LIEBE ZU DEN MODELLEN" ADLI ROMANI¹
FROM THE PERSPECTIVE OF FEMINIST CRITICAL BARBARA FRISCH-
MUTH NOVEL "KAI AND THE LOVE OF MODEL"**

Funda KIZILER EMER²Emine İlke KORKMAZ³**Özet**

Bu çalışmada, 20. Yüzyıl Avusturya yazınının en önemli kadın yazarlarından sayılan Barbara Frischmuth'un "Kai und die Liebe zu den Modellen" (1979) adlı romanı feminist eleştiri açısından analiz edilmiştir. Dilimize Gürsel Aytaç tarafından "Pembe ve Avrupalılar" olarak aktarılan bu roman, "Die Mystifikationen der Sophie Silber" (1976) ve "Amy oder die Methamorphose" (1978) romanlarıyla birlikte bir üçleme oluşturur. Feminizm dalgasının ivme kazandığı 1970'lerin ortalarında kaleme alınan bu üçleme, Almanca edebiyatta kadın sorunsalını işleyen eserler arasında dönemin öncü kadın romanlarından biri olarak kabul edilir. Barbara Frischmuth'un üçlemesinin son ayağını oluşturan ve çalışmamızın araştırma konusu olan "Kai und die Liebe zu den Modellen" adlı bu roman, modern dünyada yaşayan kadının kimlik ve özgürleşme sorunsalını odak noktasına alır. Frischmuth roman kahramanı olan kadın figürlerinininkine benzer sorunları bizzat yaşayan bir kadın yazar olarak, tıpkı bu romanına olduğu gibi, eserlerine kendi yaşam deneyimlerini de yansıtmıştır. Eleştirel bakış açısı ve gözlemleriyle beslediği bu deneyimleri, türlü yazınsallaştırma teknikleriyle dolaylı yollardan yazının kurmaca dünyasına kanalize etmeyi başarmıştır. Bu çalışmada, otobiyografik özellikler taşıyan romanın temel izleği olan kadın sorunsalını çözümlenmeye en elverişli yöntem olmasından dolayı feminist eleştiri yönteminden ve ayrıca metin içi eleştiri (werkimmanente Kritik) yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmanın amacı, yazının kurmaca dünyasından hareketle kadınların gerçek dünyada maruz kaldığı çeşitli haksızlık ve zorbalıklara dikkat çekmek, kadınların özgürleşim mücadelelerini desteklemek ve bu konuda bir farkındalık sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Barbara Frischmuth, Kai und die Liebe zu den Modellen, Feminizm, Feminist Eleştiri.

Abstract

In this study, the novel "Kai und die Liebe zu den Modellen" (1979) by Barbara Frischmuth, who is considered one of the most important women writers of 20th century Austrian literature, was analyzed in terms of Feminist Criticism. Translated into our language as "Pink and Europeans" by Gürsel Aytaç, this novel forms a trilogy with the novels "Die

1 Prof Dr. Funda Kızıler Emer'in danışmanlığında Sakarya Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde gerçekleştirilen "Barbara Frischmuth'un Die Mystifikationen der Sophie Silber, Amy oder die Methamorphose ve Kai und die Liebe zu den Modellen Adlı Romanlarında Kadının Özgürleşme Sorunsalı" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Prof Dr., Sakarya Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, <https://orcid.org/0000-0003-2204-3063>, fkiziler@sakarya.edu.tr

3 Sakarya Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, <https://orcid.org/0000-0001-7713-5323>, ilkeerdogann67@gmail.com

Mystifikationen der Sophie Silber” (1976) and “Amy oder die Methamorphose” (1978). Written in the mid-1970s, when the wave of feminism gained momentum, this trilogy is considered one of the leading women's novels of the period, among the works dealing with women's problematic in German literature. This novel, called "Kai und die Liebe zu den Modellen", which is the last leg of Barbara Frischmuth's trilogy and is the research subject of our study, focuses on the identity and emancipation problem of women living in the modern world. Frischmuth, as a woman writer who has experienced problems similar to those of the female figures who are the protagonists of the novel, has reflected her own life experiences in her works, just like in this novel. He succeeded in channeling these experiences, which he nourished with his critical perspective and observations, into the fictional world of literature indirectly through various literaryization techniques. In this study, the method of feminist criticism and in-text criticism (werkimmanante Kritik) were used, since it is the most convenient method to analyze the women's problematic, which is the main theme of the novel with autobiographical features. The aim of the study is to draw attention to various injustices and bullying that women are exposed to in the real world, to support women's liberation struggles and to raise awareness on this issue, based on the fictional world of literature.

Keywords: Barbara Frischmuth, Kai und die Liebe zu den Modellen, Feminism, Feminist Criticism.

GİRİŞ

Çağdaş Avusturya yazınının en önemli kadın yazarlarından biri olan Avusturyalı yazar Barbara Frischmuth, 1941 yılında Altausee’de (Steiermark) doğmuştur. Viyana Üniversitesi’nde Şarkiyat öğrenimi gören, Türkoloji ve Macar Dili eğitimi alan yazar, 1960 yılında Erzurum’a gelerek Atatürk Üniversitesi’nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde bir yıl ders almıştır. Avrupa’da, Almanya ve Avusturya’da Doğu’ya, Türklere ve İslamiyet’e karşı büyük önyargıların olduğu dönemlerde o, sıra dışı bir kararla Türkiye’nin doğusuna gelmiş ve burada halktan kopuk bir entelektüel yaşamı sürmek yerine Erzurum halkı ile yakından ilgilenmiş, onlar genelinde doğu kültürünü, gelenek ve göreneklerini, yaşam ve inanç biçimlerini yakından tanıma fırsatı bulmuştur (Özbek, 1989: 1); (Aytaç, 1990: 221).

Gürsel Aytaç röportaj yapmak için kendisiyle şahsen de tanıştığı Barbara Frischmuth’u şöyle tanıtır: “Türkiye’yi tanıyan, öğrenciliği sırasında bir yıl Türkiye’de bulunmuş, Türkoloji öğrenimi yapmış, Türk kültürüyle bağı bulunan ve en önemlisi Türkiye’ye duygu bağına koruyan bir yazar” (Aytaç, 1990: 214). Aytaç’ın aktardığına göre, öğrenciliği sırasında Bektaşî edebiyatına merak salan ve köy edebiyatıyla ilgilenen Frischmuth, daha o zamanlarda Bektaşîlik hakkında bir doktora çalışması yapmaya karar vermiştir. Bu nedenle, memleketine döndükten sonra, doktora eğitimi için yeniden Türkiye’yi seçen yazarın, İstanbul’da yaptığı araştırmalar hem öğrenimine hem de yazarlığına önemli bir katkı sağlamıştır. Doktora tezi için yaptığı araştırmaların yanısıra Türkiye’de edindiği izlenimleri, gözlemlerini, bizzat görüp yaşadıklarını romanlarına yansıtmıştır. “Gölgenin Güneşte Kayboluşu” (Das Verschwinden des Schattens in der Sonne, 1973) adlı 1970’li yılların Türkiye’sini konu edindiği romanı bu dönemin ürünüdür (Aytaç, 1990: 221-223). Ünal da Türk kültürüyle yakından ilgili olan bu romanda ele alınan “dini ve mistik bir takım ilkelerin sebep ve temelleri(nin) yazarın bizzat kendisinin derinlemesine inceleme ve araştırmalarına dayan(dığını)” belirtir (2015: 37). Öztürk, onun bu romanında “Feridun Attar’ın “Mantık-ut Tayr” adlı yapıtıdan ve ayrıca Bektaşî kültüründen” ve tasavvuftan derin izler bulunduğuna dikkat çeker (2022: 124-125). Bülbül, “(u)zun yıllar Türkiye’de kalan, Türk insanını ve kültürünü tüm yaşamsal çizgileriyle ve ayrıntılarıyla gözlemlemek fırsatı yakalamış bulunan yazar(ın), her iki toplumun kadın, aile, eş ve iş yaşamına yönelik ilişkiler ağını daha belirgin ve kesin gözlemlerle ortaya koyabil(diğini)” (2022: 178) savunur.

Bilimsel çalışmalarının yanında çevirmenlik de yapan Barbara Frischmuth, yazarlık kariyerindeki ilk büyük başarıyı 1968 yılında yayımlanan “Manastır Okulu” (Klosterschule) adlı metniyle yakalar. Kilisenin, kadının varlığını eş ve anne olma rollerine indirgeyerek ev-içi/ mahrem alana kısıtlamasını eleştirdiği bu metni büyük ilgi görmüş ve onun geniş bir okur kitlesi kazanmasını sağlamıştır. Sözü edilen üçlemesini kaleme alana kadar “Geschichten für Stanek” (1969), “Tage und Jahre” (1971), “Ida und Ob” (1972), “Rückkehr zum vorlaeufigen Ausgangspunkt” (1973), “Naschen der Wind” (1974) adlı eserleri yayımlanmıştır (Özbek, 1989: 1-2); (Aytaç, 1990: 214). Daha sonra kaleme aldığı eserler arasından “Bindungen” (1980), “Die Ferienfamilie” (1981), “Die

Frau im Mond” (1982), “Über die Verhaeltnisse” (1987), “Hexenherz” (1994), “Schamanenbaum” (2001), “Woher wir kommen” (2012), “Verschüttete Milch” (2019) öne çıkmaktadır. Farklı yazın türlerinde çok sayıda metin kaleme alan son derece üretken bir yazar olan Frischmuth, aldığı çok sayıda yazın ödülüyle başarısını kanıtlamıştır. 2021 yılında da beş kadının öyküsünü anlattığı “Dein Schatten tanzt in der Küche” adlı öykü kitabı yayımlanan Frischmuth, yazarlık kariyerini günümüzde de hala başarıyla sürdürmektedir (<https://barbarafrischmuth.at/>). Kabaca bakıldığında, Barbara Frischmuth’un metin evreninde öne çıkan karakteristik özellik; yürürlükteki ataerkil zihniyetin ve ideolojik aygıtın öznelarası tüm ilişkilere sirayet eden baskı ve dayatmalarından kaynaklanan kadın sorunsalını, salt batı toplumlarına sınırlandırmayıp doğu dünyasını da içine alarak küresel ölçekte, kültürlerarasılık ve hatta dinlerarasılık boyutlarıyla birlikte ele almasıdır. Bu özellik onun genel hatlarıyla ‘feminist roman’ ya da ‘kadın romanı’ türüne giren romanlarını, aynı zamanda milenyum dünyasının ‘küresel roman’ türüne eklemeyi gerektirir ki, Frischmuth’un dünya çapında elde ettiği başarısının sırrı da burada saklıdır.

Frischmuth’un bu makaleye araştırma nesnesi olarak seçilen eseri, 1979 yılında Residenz Yayınevi tarafından yayımlanan olan “Kai und die Liebe zu den Modellen” adlı romanıdır. Eser, “Die Mystifikationen der Sophie Silber” (1976) ve “Amy oder die Methamorphose” (1978) adlı romanlarla birlikte bir üçlemenin sonuncu halkasını oluşturmaktadır. Bu üçlemenin merkezinde; kariyer, aşk, evlilik ve çocuk yetiştirme arasında sıkışıp kalan ve bir denge kurmaya çalışan bir kadın figür yer alır. Yazar burada “umutsuzluk, yıkılmışlık ve yalnızlık içinde yaşayan, erkek egemen toplumun belirlediği kurallara göre davranmak ve yaşamak zorunda kalan kadınların iç daraltıcı öykülerini en çarpıcı yanlarıyla ve ustalıkla ele alır” (Bülbül, 2021: 179). Üç roman da tematik açıdan, erkek egemen zihniyetin başat konumda olduğu toplumsal düzenek içinde benzer sorunları yaşayan kadın figürlerin kendilerine biçilen farklı kadınlık rollerinin nasıl kendilerini gerçekleştirebilecekleri bir hale dönüştürebileceğini, yaşamlarını nasıl daha iyi bir hale getirebileceklerini sorgulamasını ele alır. Üçleme, ataerkil düzen içinde açık ve/veya örtük olarak baskılanan, ezilen kadının içinde bulunduğu açmazdan kurtulabilmesi için “her şeyin farklı ve daha iyi olabileceği, birbirinin değişkesi olan tahayyüller, anlatılar şeklinde bir dizi yaşam hipotezi” (Petersen, 1991: 259), yani farklı yaşam modelleri sunarak gerçek dünyadaki kadının özgürleşimi sorunsalına alternatif çözümler üretir. “Kadın kahramanların içinde buldukları ortam koşullarını ve dayatmalarını sosyal ilişkiler ağında algılayıp fark etmelerini” sağlayan yazar, “kadın adına yapmak istediği benlik coğrafyasındaki düşünce kazısıyla kadına yeniçağda, yani algı biçimleri, sorgulama ve denetleme yetileri kazandırmayı önceler” (Bülbül, 2021: 179-180).

Feminizm dalgasının büyük bir ivme kazandığı 1970’lerin ortalarında kaleme alınan ve odak noktasında kadının kamusal ve mahrem alanda kimlik ve varlık sorunsalını işleyen bu üçleme, Almanca edebiyatta ve dünya edebiyatında feminist açıdan öncü romanlar arasında yer alır. Frischmuth’un bu konudaki öncülüğü, diğer tüm eserlerinde olduğu gibi bu üçlemesinde de kadın sorunsalını, kadın-erkek ilişkilerini kadının bakış açısından ele alan ve kadının yanında yer alan bir anlatım tutumu benimsemesinden kaynaklanır:

Anlatım tutumuna gelince, Frischmuth roman ve öykülerinde canlandırdığı kahramanlara karşı yansız bir tutum içinde değildir, kadın kahramanların yanında yer alarak, onlara eserlerinde özel bir yer vermiştir; onların, erkek kahramanların belirlediği, sınırlarını çizdiği yaşam koşulları içinde nasıl sömürüldüklerini sergilemeye çalışmıştır (Özbek, 1989: 2).

Romanlarında modern dünyada yaşayan kadının özgürleşme, kendini “varkılma” (Bülbül, 2021: 179) çabasını ele alan Frishmuth, yürürlükteki ataerkil düzene, özellikle de evlilik kurumu içindeki kadınlık rollerine eleştirel bakabilen kadın figürler yaratmıştır:

Romanların en dikkate değer ve açığa çıkan yanları, kadın figürlerin uyumsuz, içinde bulunduğu koşullara öfkeyle karşı çıkan, düzene eleştirel bakan, topluma ve uygulamalarına isyan eden durumdadır. Frischmuth’un kadın kahramanlarının genel özellikleri arasında ortak bir yan olarak ortaya çıkan sorunları, aile olgusunu algılama ve yaşama biçimleriyle yakından ilişkilidir (Bülbül, 2022: 177).

Bu makalenin hipotezi, dilimize Gürsel Aytaç tarafından “Pembe ve Avrupalılar” olarak çevrilen “Kai und die Liebe zu den Modellen” adlı bu romanın ana sorunsalının, modern dünyada yaşayan kadının kimlik ve

özgürleşme sorunsalı olduğu yönündedir. Bu sorunsal aslında, kadının karşı cinsle, eşle/ sevgiliyle ve çocuğuyla olan ilişkilerini, daha doğrusu farklı kadınlık rollerini içeren kadın-erkek ilişkileri (Özbek, 1989; Bülbül, 2021), aile sorunu (Ünal, 2015) ekseninde yapılan çalışmaların mantığıyla da ters düşmemektedir. Roman kahramanı olan kadın figürlerinininkine benzer sorunları bizzat kendisi de yaşayan bir kadın yazar olarak Barbara Frischmuth, tıpkı diğer metinlerinde olduğu gibi bu romanında da kendi yaşam deneyimlerini türlü yazınsallaştırma teknikleriyle yoğurarak kurmaca dünyaya ustalıkla aktarmayı başarmıştır. Amy adlı bir kadının bakış açısından, ben-anlatıcıyla kaleme aldığı bu romanında, doğulu-batılı, yaşlı-genç, eğitilmiş-eğitimsiz, çalışan-ev hanımı vb. ayrımlar yapmaksızın ataerkil düşüncenin egemen olduğu tüm toplumlarda, kadınların yazgısının az-çok birbirine benzer olduğunu gözler önüne sermiştir. Ünal, Frischmuth'un kadınların yaşamlarındaki kesişim noktalarını, romanındaki Amy, Pembe ve Rosa adlı üç kadın figürün arasındaki dostlukla “üç farklı kültürün (Türk, Balkan ve Avusturya) kaynaşması(1)” (2015: 47) sağlayarak başardığını belirtiyor. Aytaç'ın söylemiyle “(y)azan kadının problematiğini romanının konusu yapan çağdaş kadın yazarlardan” olan Frischmuth bu romanında, “kadının yazarlıkla annelik eğilimlerini birleştirmek için verdiği savaşımları işler” (Aytaç, 2009, 169-170). Yazarın burada kadın-erkek ilişkilerini ele alırken, kadının erkeğe bağımlı olmadan yaşayıp ayakta kalabilmesi adına verdiği mücadeleleri kadının yanında yer alarak anlatması, onu feminist bakış açısına yaklaştırır, zaten yazarın kendisi de bu tutumunu yadsımaz (Özbek, 1989: 4); (Aytaç, 1990: 216).

Romanın çözümlemesinde feminist eleştiri yönteminden ve metin içi inceleme yönteminden yararlanılmıştır. Bunun nedeni, feminist eleştirinin romanın ana izlediği olan kadının özgürleşme sorunsalını analiz etmede en elverişli yöntem olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmanın amacı, yazının kurmaca dünyasından hareketle kadınların (hala insan egemenliğe evrilemeyen erkek egemen) gerçek dünyada maruz kaldığı çeşitli haksızlık, dayatma ve zorbalıklara dikkat çekmek, kadınların özgürleşme mücadelelerini desteklemek ve bu konuda bir farkındalık ve duyarlılık sağlamaktır.

1. FEMİNİZM VE FEMİNİST ELEŞTİRİYE ÖZET BİR BAKIŞ

Etimolojik kökeni Latince “kadın” anlamına gelen femina sözcüğüne dayanan “feminizm”, en genel anlamıyla kadın ve erkek arasında her açıdan eşitlik ilkesini savunan toplumsal, siyasal, düşünsel, kültürel ve sanatsal/ yazınsal bir harekete karşılık gelir (Güneş, 2017: 245-256).

Yasalar karşısında tüm yurttaşların, doğuştan gelen temel bir hak olarak ayırım gözetilmeksizin eşit ve özgür sayılması idesi, 1789 Fransız Devrimi'nin başlattığı siyasal ve toplumsal dönüşüm sürecinin bir ürünüdür. Ancak siyasal yetkenin yeni sahibi olan burjuvazi, önceki yüzyılların – izleri Eski Yunan'a dek uzanan, Alman İdealistlerinden Hegel'in de savunucusu olduğu – kadın ve erkek cinsiyetleri arasında “doğal eşitsizlik” savına dayanan ayrımcı ataerkil anlayışı hem gerçek hem de kurmaca yaşam düzlemlerinde yeniden üretmeyi sürdürerek güçlendirmiştir. Neredeyse 20. yüzyıl başlarına kadar egemen olan patriyarkal zihniyet, erkeğe akılla dünyayı yöneten ve yönlendiren tarih kuruculuk rolünü atfetmiş; akıl-dışına ötelediği, sezgi ve duygular dünyasıyla özdeşleştirdiği kadının varlığını ise mahrem alana, evin içine, aile kurumuna sınırlandırarak, onu yüzyıllar boyunca “tarih oluşturuca faaliyetten dışla(mıştır)” (Benhabib, 1999: 323).

Dünya çapında dağınık biçimde ortaya çıkan kadın hareketlerini tetikleyen ilk önemli olay, 1837'de bir grup kadının zencilerin haklarını savunmak amacıyla gittikleri mahkemede sırf “kadın oldukları için toplantı salonuna sokulmayınca, zencilerden önce kendi haklarını savunmaları gerektiğini” fark etmesi olur (Kulin, 2004: 161). On bir yıl sonra New York'ta ilk kadın hakları (1848) toplantısı gerçekleştirilir. Hemen her alanda egemen konumda olan cinsiyet ayrımcılığına karşı bireysel hak ve özgürlüklerini sistemli biçimde talep etmeye girişerek örgütlenmeye başlayan kadınların başlattığı siyasal hareket, Charles Fourier tarafından “feminisme” diye adlandırılır. Feminizm, sanayileşmeyle artan işgücü açığı nedeniyle erkeklerle birlikte çalışma yaşamına katılan kadınların, maaş, terfi, özlük hakları vb. konularda yapılan cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkarak, her açıdan erkeklerle eşit haklar talep etmeye başladığı 19. Yüzyılda ivme kazanır. Kadınların ataerkil toplumsal ve siyasal yapı içinde gasp edilen temel hak ve özgürlüklerinin kazanılması için mücadele veren feminist hareket, ancak 20. Yüzyılda dünya çapında genel kabul görek ilk önemli meyvelerini toplamaya başlar. Batı

dünyasında yüzyılın ilk yarısında kadınlar, yasal açıdan eşit işe eşit ücret, seçme ve seçilme, fiziksel şiddete maruz kaldıkları erkekleri kendilerinden uzak tutma, güvenli kürtaj hakkı vb. oldukça önemli sivil hak ve özgürlüklere kavuşmuştur.

Feminizmin kültürel metinlerinin doğum yeri, sanayileşme ve kapitalizmin beşiği olan İngiltere'dir: İngiliz yazar Mary Wollstonecraft, Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi (A Vindication of the Rights of Woman, 1792) adlı kültürel yapıtında toplumsal-yasal açıdan eşitlik talebinden dolayı ilk feminist metin sayılır. İngiliz felsefeci ve siyasetçi John S. Mill ile eşi Harriot T. Mill'in kaleme aldıkları Kadınların Köleleştirilmesi (The Subjection of Women, 1869) adlı çalışma, erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünü eleştirir. İngiliz yazar Virginia Woolf (1882-1941), en başta Kendine Ait Bir Oda (A Room of One's Own, 1929) adlı romanı olmak üzere hemen hemen tüm metinlerinde, ataerkil burjuva düzeni içinde kadın olarak birey olmanın ve kadın bir yazar olmanın güçlüklerini irdeler (Moran: 1994, 233-234); (Aytaç, 2009, 167-172).

İlk ortaya çıkışından itibaren kabaca "ilk dalga feminizmi" (1840-1920), "ikinci dalga feminizmi" (1960-1988), "üçüncü dalga feminizmi" (1988-2010) ve "dördüncü dalga feminizmi" (2010-) olarak kategorize edilir. Feminizmin ilk temsilcileri I. Dünya Savaşı öncesi ve 1968 sonrası birinci ve ikinci dalga feministleridir. "Kadın doğulmaz, kadın olunur" diyerek büyük bir sansasyon yaratan Simone de Beauvoir'ın İkinci Cinsiyet (1949) adlı çalışması bu süreçte feminizme ivme kazandırmıştır. Beauvoir bu ünlü sözüyle cinsiyet(lendirme) in kültürel-toplumsal bir inşa ürünü olduğuna dikkat çeker. Her alanda, her açıdan hep birinci sırayı kendi tekeline alan hiyerarşik-indirgemeci eril zihniyetin, her açıdan ikincilleştirip ötekileştirdiği kadının konumunu sorgular ve tüm dünyanın dikkatini feminizme çekmeyi başarır:

Beauvoir'ın dediği gibi, ataerkil düzen ve anlayışın egemen olduğu toplumlarda gerçektense "insanlık erkektir." İngilizcede "human", Almancada der "Mensch", Türkçede (insankızını yoksayan) "insanoğlu"dur insan-lık. Kadın bir dipnottur, silik bir arka fondaki bir leke; daha doğrusu kadın yoktur: "Kadının Adı Yok"tur (Kızılar Emer, Funda&Değirmen, Burçin, 2022: 107).

Kadının biyolojik, kültürel, toplumsal kimlik inşasını irdeleyen bu kültürel çalışmayla birlikte feminizm, 1960'larda sistematik bir eleştiri yöntemi ve yazın kuramı haline gelir. Moran'ın belirttiği gibi, feminist eleştiri bu süreçte "erkek yazarların eserlerinde kadına karşı takınılan tavrı meydana koymakla işe başlamış, daha sonra kadın yazarlara yönelmiş(tir)." Kadın yazarların metinlerindeki ortak özelliklerden hareketle yazın tarihinde "ayrı bir gelenek oluştu(ran)" bir kadın yazının (Frauenliteratur) varlığını sorgulayan feminizm, genel hatlarıyla bunu ortaya çıkarmaya yönelmiştir. "Ve nihayet, ataerkil düzende dilin de kadını aşağılama ve ezme aracı olduğunu belirterek kadın söylemi sorununu gündeme getirmiştir" (1994: 240). 1970'lerde feminizm dalgası tüm dünyaya yayılıp kabul görmeye başlar. Felsefe, psikanaliz, siyaset, toplum ve yazınbilim gibi farklı alanlardan beslenerek Marksist, liberal, kültürel, varoluşçu, İslamcı, siyah, pop, post modern, post kolonyal vb. farklı türlere ayrılır. 20. Yüzyılın ikinci yarısında postyapısalcı, postmodern ve postkolonyal feminizm okumalarının tümü postfeminizm şemsiye kavramı altında toplanır. Lacan ve Derrida'nın çalışmalarından yararlanan Kristeva, Irigaray, Cixous, Flax ve Fraser'in öncülüğünde geliştirilen yeni okuma stratejileriyle postfeminist eleştiri, ataerkil söylemin ürettiği basmakalıp kadın imgelerini, temsil ve söylem formlarını çözümleyip art alanındaki ideolojik mekanizmaları deşifre ederek kadını hem gerçek dünyada hem de yazın dünyasında öteki-leş-tiren ataerkil düzen yapıbozuma uğrattırılır (Moran, 1994: 237-240); (Kızılar, 2009: 368-379); (Aktaş, 2013: 60-61).

Siyasal, toplumsal, hukuksal, kültürel boyutları olan geniş ölçekli bir hareket olarak feminizmin bakış açısını içselleştiren feminist yazın kuramı ve eleştiri yöntemi; ataerkil toplumsal yapı içinde kadının kimlik, varoluş ve özgürleşme sorunlarına odaklanır. Kadının bakış açısını kendisine çıkış noktası alan feminist yazın kuramı hem toplumsal yaşama hem de yazın dünyasına/ piyasasına egemen olan ataerkil zihniyetin çizdiği kadın(lık) imgeleri, kadını temsil/ söylem formları ve toplumsal cinsiyet rolleriyle kendi ideolojisini yazın dünyasında nasıl yeniden üretip meşrulaştırdığını ortaya koyar. 1990'larda üçüncü dalga denilen feminizmle birlikte kadın odaklı çalışmalar yerini daha çok, kadının yanı sıra erkek cinsel kimliğini (ve transcinselliği) de araştırma

konusu edinen cinsiyet-cinsellik çalışmalarına (Gender Studies) bırakır. Feminist yazın eleştirisinin devamı niteliğinde ortaya çıkan bu çalışmalar kadınlık gibi erkeklığın de tarih içinde biçimlenen toplumsal ve kültürel bir kimlik inşası olduğunu savunur. 21. Yüzyılın “dördüncü dalga feminizm”deyse, trans/ melez (hibrit) cinsel ve kültürel kimlikler öne çıkar, toplumsal-yasal vb. cinsiyet eşitsizliğine karşı özgürleşme savaşımı, internet teknolojisi aracılığıyla sanal ortamda gerçekleştirilir (Becker vd: 2006, 250-255); (Allkemper ve Otto: 2010, 180-182); (Kızıler Emer, 2017: 127-137).

2. “KAI UND DIE LIEBE ZU DEN MODELLEN” ADLI ROMANIN FEMİNİST ELEŞTİRİ AÇISINDAN ANALİZİ

“Kai und die Liebe zu den Modellen” adlı romanın ana figürü ve anlatıcısı Amy Stern’dir. Eşi Klemens ve oğulları Kai yan figürlerdir. Bir pazaryeri betimlemesi ve Amy’nin oğlu Kai ile kendisi arasında geçen bir diyalog ile başlayan romanda dış ve iç mekanlar bulunur. Romanın konusu, sevdiği adamdan hamile kalınca evlilik kararı alan, çocuğunu büyütüp yetiştirebilmek için eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalan ve evde çalışarak hep hayalini kurduğu yazarlığa adım atan Amy Stern’in öyküsünü anlatır.

Eşi Klemens, bir gazetenin tiyatro ile ilgili bölümünde çalışmaktadır. Kendisini “işkolik” ve “özgür” bir adam olarak tanımlayan Klemens, başarılı bir kariyeri olan çalışkan ve hırslı bir adamdır. Klemens rahatsız edilmeden çalışıp kariyerine odaklanmak istediği için, ayrı evlerde yaşamaktadırlar. Çünkü Klemens’in isteği bu yöndedir. Amy’nin bakış açısının egemen olduğu, yazarın da anlatıcısından yana bir tutum sergilediği romanda iç monolog tekniğine sıkça rastlanır. Örneğin, ayrı evlerde yaşama fikrine dair yaptıkları tartışma anlarından birini Amy kendi içinde şöyle değerlendirir: “Biliyorum ki, bir sonraki kavgamızda o eski soru yine ortaya atılacak: Eğer birbirimizi karşılıklı olarak çalışırken rahatsız etmekten başka işe yaramıyorsa, birlikte oturmanın bir anlamı var mı sorusu” (Frischmuth, 1987: 7).

Klemens, özgürlük alanının ihlal edilmesine, sosyal hayatının kısıtlanmasına, çalışmalarının bölünmesine, kısacası sorumluluk almaya katlanamamaktadır. Yaşamının merkezine önce kendisini ve kendi gereksinimlerini yerleştirdiği için eşi ve oğluna yeterince zaman ayırmamakta, çocukları Kai’ nin tüm sorumluluğunu Amy’ye bırakmakta ve ona hiçbir özgürlük alanı tanımamaktadır. Aynı anda hem kariyeri için didinip çabalayan hem de ev işleriyle birlikte bir çocuğun maddi-manevi tüm gereksinimlerini tek başına üstlenen Amy’nin psikolojisi günden güne bozulmaktadır. Hayatındaki hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığını farkında olsa da Klemens’in ilgisi ve sevgisi ile tüm bunların üstesinden gelebileceğini düşünür, ama yanılır. Eşinden beklediği destekten mahrum kalan ve sürdürdüğü yaşamdan da bunalan Amy, içinde bulunduğu koşullardan özgürleşebilmek için çıkış yolları arar, yeni yaşam modellerinin arayışı içine girer. Sevgiyi koruyarak tüm bu işleri bir yoluna koymak mümkün olsa da tek başına yapılacak bir iş değildir. Annelik, ev kadınlığı, hatta babalık rolleriyle birlikte üzerine gittikçe artarak yıkılan sorumlulukların altında ezildiğini hisseder. Kendi zevki için en küçük bir şey yapmaya hakkı yokmuş gibidir, kendine ayırmak istediği en ufak bir süre bile ihlal edilmeye çalışılır ki, şu sözleri bunu kanıtlar niteliktedir: “Mutfakta kendime kahve almak isterim, ama cesaret edemem, Klemens kalkışımı çalışmaktan vazgeçtiğimin işareti sanarak yanlış anlar diye korkarım. Ağzından çıkacak tek bir cümle şu anda düşüncelerime karşı cinayet olur” (Frischmuth, 1987).

Kadının eviçi/ mahrem alanda ataerkil zihniyetin dayatmalarıyla maruz kaldığı psikolojik baskıdır aslında ana figürü bunaltan. “Kai und die Liebe zu den Modellen” romanındaki Amy Stern karakterinin sessiz çılgınlıkları, romanın başında şu sözlerle kendisini duyurmaya başlamıştır:

Bazen şöyle hilesi olan bir kaderim olsun dilerim: Yani kendi ruh hallerimin nasıl başlayıp nasıl geliştiğini önceden böyle tam bilmeyeyim. Bir nezleyi iki hafta çekmemek. Bütün dünya tersini kanıtlasa da bir sevginin yoğunluğuna inanabilmek. Örnek var işte: On beş yıl, yirmi yıl sonra birbirini hala seven, birbiri olmadan yapamayan o kaçıklar. Yirmi üçüncü yılda bir kriz yaşadık, ama görüldüğü gibi atlattık ve hayattayız dediğini duymuştum birinin. Biz deyişinden meselenin ne olduğu anlaşılıyordu. Klemens ve ben. Bazen biz

demek zor gelir bana. Birbirimizden kopamayışımızdaki inat ancak olumsuzlukla tanımlanabilir. Şu, birbirinden tümüyle çözümlü su yüzüne çıkamama hali (Frischmuth, 1987: 8).

Amy, kendisini yalnız, aşksız ve sevgisiz hissettiği ve eşiyle ilişkisini, gerçekten birbirlerini sevip sevmediklerini sorguladığı zamanları yukarıdaki sözleriyle özetlemektedir. Başlangıçta “ilgisizlik” olarak nitelendirildiği bu durum, zamanla yerini “bencillik” sıfatına bırakır. Klemens, bencil tavırlarıyla, Amy’nin özgürlük alanını her daim kısıtlamaktadır. Bunu sözlü olarak dile getirmese de Kai’nin bütün sorumluluğunu ona vermesi, Amy’ye hem annelik hem de babalık rollerini yüklemesi, kendi kariyeri için ayrı eve çıkıp rahat bir ortamda çalışırken, onun kariyerini dolaylı yoldan kısıtlaması, kadının ruhunda ve kalbinde derin yaralara sebep olmaktadır. Tek başına hiçbir yere gidemeyen, gittiği her yere çocuğu ile gitmek zorunda olan, kariyerine ayırmak istediği tüm vakti ev işleriyle ve çocuğuyla ilgilenmekle geçiren Amy’nin iç dünyasında olup bitenler, romanda yine iç monologlar aracılığıyla aktarılır. Ana figür, özgürlüğün hayalini kurduğu günlerden birinde içten içe şunları düşünür:

Bazan bir çayırda olayım isterim, ahşap bir evde, sözü sohbeti yerinde olan insanlarla bir arada. Uzaktan, birbirine doğru gelinebilecek bir yerde olmak isterim. Oturduğum evin ağaçlı, banklı kocaman bir avlusu olsun. Hatta sazlık, çöpleri tenekeye taşırken hışırtıları duyulmalı. Akşamları aşağı inip mutfak pençelerinden sarkan kadınlarla sohbet edilebilir, gaz ocağının üstünde puding hafif alevde iki dakika fokurdayıncaya kadar. Klemens’in tiyatrodan benim de Kai ile yalnız başıma evde oturduğum akşamlar nedense canım hep dans etmek ister. Burada oturanlarla aşağıdaki avluda (Frischmuth, 1987: 10).

Amy, içinde yaşadığı toplumda bir erkek için doğal kabul edilen çoğu şeyin, evli ve çocuklu bir kadın için normal sayılmamasından da rahatsızlık duyar. Batı dünyasında yaşamasına rağmen, örneğin tek başına çimlerde oturmak hür bir şekilde dolaşabilmek bile hayal sayılır onun ve onun gibi diğer kadınlar için. Bunda ataerkil zihniyetin, bu zihniyetin egemen olduğu toplumsal ve kültürel yapının, özellikle de yetiştirilme tarzının ne derece önemli olduğunun farkındadır. “Böyle gelmiş böyle gider” şeklindeki insanı edilgenleştiren kadercî anlayışa teslim olmak istemez. Klemens’in annesi Sophie’den hiç destek görememesinin sebebini de yetiştirme tarzlarına bağlar. Klemens, babalık görevini de kendisine yıktığı için oğulları Kai’nin düzgün bir birey olabilmesi için hem anne hem baba olarak tek başına mücadele verir. Bu yüzden en azından gelecek neslin temsilcilerinden olan kendi oğlunun ataerkil zihniyetin boyunduruğundan çıkabilecek bir zekâ ve duyarlılığa sahip olabilmesi için büyük bir çaba harcar. Kadınları baskılayan ataerki odaklı toplumları insan odaklı eşitlikçi toplumlara dönüştürmek, yine onları doğuran anne-kadınların aile içinde vereceği eğitimle gerçekleşebileceği için, bu şekilde Frischmuth’un feminist düşünce açısından çok önemli bir noktaya dikkat çektiği görülür. İçinde yetiştiği ailesi ve yakın çevresi başta olmak üzere toplumdan gördüğünü gelecekteki yaşamına geçiren çocukların, özellikle de erkeklerin kişisel hayatlarında ve kadın-erkek ilişkilerinde problemler yaşadıkları görülür. Hooks bunun nedenlerini şöyle aydınlatır:

Ergen erkekler hakkında ülke çapında yürütülen bir araştırma, bu erkeklerin ataerkil erkekliği pasif bir şekilde kabul ettiğini açığa çıkardı. Araştırmacılar, oğlan çocukların gerçek anlamda erkek olmak için saygıya layık olmaları, sert olmaları, sorunlar hakkında konuşmamaları ve kadınlara hükmetmeleri gerektiğini kabul ettikleri sonucuna ulaştılar (2018: 55).

Klemens karakteri, ataerkil zihniyetin tipik bir örneğidir. Kadını kısıtlamayı, ona hükmetmeyi, her türlü kişisel alanından mahrum bırakmayı haklı ve doğal bir güç gösterisi olarak görmektedir. Amy’ye onun gibi olmadığını, aynı anda birden fazla şeye yoğunlaşamayacağını ve bunun yalnızca onun görevi olduğunu sık sık vurgular. Sevdiği insan için yaptığı fedakarlıkların, kendisinin bir göreviymişçesine normal karşılanması sebebi ile tek görüştüğü arkadaşı olan Helene’den destek almaya çalışır. Eşinden ayrılan Helene, tek başına yaşam mücadelesi veren kadınlardan yalnızca biridir. Ne kadar Amy’ye her zaman destek olamaya çalışsa da benzer sorunları kendi özel hayatında da fazlasıyla yaşamıştır. Aynı sorunları arkadaşı da yaşasın istemediği için, ona destek olmayı hiçbir zaman ihmal etmez. Amy, yalnız olmadığını farkındadır. Erkeklerin hükmetme ve ne-

silden nesile aktarılan yönetme/ tahakküm kurma arzuları göz önüne alındığında, dünyanın hemen her yerinde durumun aynı olduğunu romandaki Pembe ve kardeşlerinin dramıyla öğreniriz. Ataerkil Türk toplum yapısındaki kadınlarının da durumu Amy'den farklı değildir. Pembe, arkadaşları ile aralarında geçen konuşmalarda ve zaman zaman Amy ile olan parktaki diyaloglarında, sadece cinsiyetinden dolayı birçok şeyden, kendisi, annesi ve kız kardeşlerinin mahrum bırakıldığından yakındır. Görüleceği arkadaşlarına, yaşı geldiğinde evleneceği adama, gideceği mekanlara ve daha nicesine müdahale edilerek, özgürlük alanının babası tarafından her daim kısıtlandığını şöyle ifade eder:

Sen rahatsın, diyor Pembe. Canının istediği zaman gelir, istediğin zaman gidersin. Ben, babam işten eve geldiği andan itibaren dışarı çıkamam. Okulla da olsa öyle. Bir keresinde bütün sınıf ikinci üstü sinemaya gidecektik, kış olduğu için hava erken kararıyordu, bu yüzden babam beni bırakmadı (s. 76).

Henüz küçük bir kız çocuğu iken bile, kadın her zaman eril tahakküm altında büyütülmüştür. Etek boyuna, saç rengine, kullandığı kelimelere dahi karışılmış, hep namus kavramı adı altında kadınlar baskılanmaya çalışılmıştır. Ahlaklı ve namuslu olması gerekenin sadece kadınlar olduğunu düşünen ataerki, başarı gösterdiği alanlarda, kadının sivrilmesinden nesiller boyu rahatsız olmuştur. Amy Stern karakteri gibi, evlendikten sonra sevdiği adam uğruna işini, kariyerini bırakan pek çok kadının eşine bağlı değil, bağımlı olduğu bilinir. Çalışma hayatına devam etmek isteyen Amy'ye eşinin sarfettiği şu sözler son derece yaralayıcıdır: “Eğer gerçekten yetenekliysen, her türlü koşul altında yazabilirsin [...]” (s. 95).

Şartlar ne olursa olsun, bir kadın her zaman bakımlı, başarılı ve özverili olmak zorundadır. Aksini kabul etmeyen eril tahakküm, bu özelliklere sahip olmadığında kadını hor görmeye başlamıştır. “Babaerkil sistem” (s. 133) kavramını kullanan Rosa karakteri de aynı sorunları yaşayan bir başka genç kadın örneğidir. “Kadının Adı Yok” (1987) eseri ile feminist yazına damgasını vuran Duygu Asena'nın da söylediği gibi; “Bize öyle öğretmişlerdi çünkü. Kadının en kutsal ve tek görevi analıktır. Ancak ana olamayan kadınlar, eksiklerini telafi etmek için kendilerini yüceltmek isteyip iş hayatına atılır, erkeklerle aşık atmaya kalkarlar” (Asena, 2008: 113) kadın hep bir “eksik”tir. Ataerkil toplum yapısı içinde ezilen kadının sorunlarını dillendiren yazarlardan Ayşe Kulin, doğuda ve batıdaki iki kadının yaşam öyküsünü anlattığı “Bir Gün” romanında, eşler arasında geçen ve şiddetli geçimsizliğe sebep olup, ilerde boşanmaya kadar giden şu konuşmayı okuyucularına aktarır:

“Sen bana evliliğimizin onuncu yılında bunu mu aldın? diye sordum.

Beğenmedin mi?

Yanıtlamadım. Ne zaman yumuşatmaya çalışsam, büsbütün cırlak çıkar sesim, sinirliyken.

Ne zamandır istiyordun, Nevra...

Robot istiyordum öyle mi?” (Kulin, 2005: 66)

Eşi ve Nevra arasında geçen konuşmada, eşinin kendisini sadece temel ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü bir varlık olarak görmesinden son derece rahatsız olup, bunu dile getiren bir kadının dramı anlatılmaktadır. Tıpkı batı dünyasında yaşayan bir roman karakteri olan Klemens gibi, kadının varlık alanını evin içine; yemek yapmaya ve çocuk bakmaya indirgeyip bundan ibaret gören erkeklerin varlığı yok sayılmayacak kadar fazladır. Klemens'in habersiz ve sessizce, kariyeri uğruna eşi ve çocuğunu terk ederek değiştirdiği ülke, Amy'nin kendini bulma serüvenine bir yenisini daha eklemiştir. Bir telefonla aldığı haber, hayatını alt-üst eder. Ama günümüzde moda olan – yine bir kadının ruhsal özgürleşim öyküsünü anlatan Atiye dizisindeki aynı adlı karakterin Şems-i Tebrizi'den ödünç aldığı – “Düzenim bozulur hayatım alt üst olur diye endişe etme. Nereden biliyorsun hayatının altının üstünden daha iyi olmayacağını?” sözündeki gibi, bu alt-üst oluş aynı zamanda onun kendi kendine yetebilmeyi öğrenmeye başlamasının ve özgürlüğünü bir erkeğin ellerine teslim etmeyecek kendisinin kazanmaya çalışmasının da kapısını açar ve roman bu şekilde sonlanır.

SONUÇ

Bu çalışmada, Avusturya yazınının en önemli kadın yazarlarından olan Barbara Frischmuth'un "Kai und die Liebe zu den Modellen" adlı romanını feminist eleştiri ve metin odaklı eleştiri yöntemleriyle inceledik. Frischmuth kendi yaşamından derin izler barındıran bu romanında, tıpkı kendisi gibi yazar olan ana figürü Amy Stern'in ayakta kalma ve özgürleşme mücadelesi aracılığıyla gerçek dünyadaki erkek egemen toplum yapısının eleştirisini sunarak kadın sorunsalını ele alır.

Çalışmada gösterdiğimiz gibi, yazar burada, çocuğuna bakmak için öğrenimini yarıda bırakan, yazarlık sevdaşının kariyerinden sonra gelen Amy Stern'in kamusal ve mahrem alanlara egemen olan ataerkil zihniyetin yarattığı tüm zorluk ve dayatmalara rağmen, kendisini gerçekleştirme ve özgürleşim öyküsünü anlatır. Bu bakımdan roman, kadının temel rollerini ev işleri, annelik, çocuk bakımı, eşin duygusal ve cinsel gereksinimlerinin karşılanması şeklinde belirleyip varlığını ev içi alana hapseden, onu dil ve tarih sahnesinden dışlayıp edilgen bir nesneye dönüştürerek öteki-leş-tiren ataerkil düzenin eleştirisini yapar ve aynı zamanda kadının bu zincirlerden özgürleşimine dair modeller sunar.

Bir kadının, özgürlüğünü tıpkı bir erkeğin yaşadığı gibi yaşayabilmesi, ya da tıpkı bir erkek gibi, başarılarının mükâfatını hak ettiği ölçüde alabilmesi hiçbir zaman bir ayrıcalık göstergesi değildir. Nitekim romanın kadın kahramanı Amy de ruhunda açılan yaraları, evlat sevgisiyle bastırmaya çalışsa dahi, kişisel alanının yok olması ve kariyerinin sekteye uğramasını hazmedememiştir. Bir kadının varlık alanı sadece anne ve eş olmaya indirgenemez. Kadının yemek yapma, çocuk doğurup bakma ve eş olma dışında bir vasfının olmadığı düşüncesi ataerkil zihniyetin bir ürünüdür. Evlat sahibi olamayan, fakat kariyerinde başarılı olan kadınların sayısı tartışmasız azımsanamayacak ölçütedir. Aynı şekilde hem evlat sahibi olup hem de onca sorumluluğunun içinde çeşitli alanlarda faaliyet gösterebilen pek çok kadın mevcuttur. Özgürlüğünü kısıtlayacak, hakkını işgal edecek her türlü unsura karşı, kadınların yapması gereken en önemli şey bilinçlenmek ve yılmayıp emek harcayarak kendini geliştirmektir. Eğitim alan, bilinçlenen ve ekonomik özgürlüğünü kazanan kadınların kendi kendine yetebildiği görülür. Toplumun ahlakının, kültürünün ve geleceğinin mihenk taşı olan kadınların eğitilmesi, eğitime ulaşma imkânı bulamayan kadınların desteklenmesi ve teşvik edilmesi, her alanda eşitliğin sağlanabilmesi ve kadının hür iradesi ile yine hür bir şekilde toplumda var olabilmesinin en önemli unsurudur.

Feminist eleştiri yönteminden yararlanarak gerçekleştirdiğimiz bu çalışma, Barbara Frischmuth'un romanın yazar olan ana figürü Amy'nin yaşadıklarıyla işte tüm dünya kadınlarının ortak sorunu olan, özgürleşme (Emanzipation) sorunsalına ışık tutarak gerçek dünyadaki kadınlara öncülük edecek bir karakter yarattığını ortaya koymuştur. Kadın ana figürün geçirdiği ruhsal ve zihinsel dönüşüm sürecini, kamusal alandan mahrem alana dek tüm ilişkilere sirayet eden ataerkil zihniyetin örtük ve/ veya açık baskı, kısıtlama ve dayatmalarına karşı verdiği özgürleşme mücadelesini işleyen yazarın buradaki asıl amacının; sadece tek bir yerdeki değil, dünyanın batısında, doğusunda her yerindeki kadınların yaşadığı haksızlık ve eşitsizliklere dikkat çekerek bunları eleştirmek olduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak Frischmuth'un bu romanında, kadın ve erkek arasında her anlamda eşitlik ilkesini savunan feminizme uygun olarak, kadının kamusal ve mahrem alanda karşılaştığı her tür kısıtlama, dayatma, sindirme ve baskı pratiği karşısında güçlenmesini ve özgürleşimini ele aldığı bu romanında, kadınlar gibi ataerkil toplum yapısının da dönüşümünü hedeflediği ve bunu da Amy'nin, gelecekteki erkek neslinin temsilcisi olan oğlu Kai'nin eğitimi sayesinde somutlaştırdığı açığa çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Gül (2013). "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak". EFD/JFL Edebiyat Fakültesi Dergisi. Cilt: 30, Sayı: 1: 53-72.

Allkemper, Alo& Otto Eke, Norbert (2010). Literaturwissenschaft. Paderborn: W. Fink Verlag.

Asena, Duygu (2008). Kadının Adı Yok. İstanbul: Doğan Kitap.

Aytaç, Gürsel (1990). Edebiyat Yazıları I. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Aytaç, Gürsel (2009). Genel Edebiyat Bilimi. İstanbul: Say Yayınları.

Becker, Sabina& Hummel Christine& Sander Gabriele Sander (2006). Grundkurs Literaturwissenschaft. Stuttgart: Reclam Verlag.

Benhabib, Şeyla (1999). Modernizm, Evrensellik ve Birey. (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bülbül, Melik (2021). “Yaşamın Kıyısında Kadının Kendini Varkılma Çabası”. Edebiyat ve Gündem (Kadın Sorunu). (Ed.) Funda Kızıler Emer&İnci Aras. Uluslararası Nisan Yay. Ekim 2021, S. 168-186.

Bülbül, Melik (2022). “Edebiyat Açısından Öteki'nin Yazı(n) Dünyası”. Edebiyat ve Öteki(lik). (Ed.) Funda Kızıler Emer&İnci Aras. Eskişehir: Nisan Yay., s. 176-193.

Frischmuth Barbara (1979). Kai und die Liebe zu den Modellen. Salzburg, Wien: Residenz Verlag.

Frischmuth, Barbara (1987). Pembe ve Avrupalılar. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Hooks, Bell (2018). Değişme İsteği Erkekler, Erkeklik ve Sevgi. (Çev. Zeynep Kutluata). İstanbul: BGST Yayınları.

<https://barbarafrischmuth.at/> (Yükleme Tarihi: 03.11.2022, 12: 34:52).

Kızıler, Funda (2009). “Geçmişten Günümüze Türkiye’de ve Batıda Kadın Hareketleri”. Sakarya Üniversitesi. Uluslararası- Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi. 1. Cilt, s. 368-379.

Kızıler Emer, Funda (2017). Hertha Kräftner’in Metin Evreni ve Son Yaratıcılık Evresinden Seçilmiş Bir Şiiri, International Journal of Language Academy. Volume 5/8: 127-142.

Kızıler Emer Funda & Değirmen, Burçin (2022). “Katharina Blum’un Çiğnemen Onuru Ve Nami-Diğer Grace Adli Metinlerde Öteki Olarak Kadın”. Edebiyat ve Öteki(lik). (Ed.) Funda Kızıler Emer&İnci Aras. Eskişehir: Nisan Yay., s. 86-120.

Kulin, Ayşe (2005). Bir Gün. İstanbul: Everest Yayınları.

Kulin, Ayşe (2004). Kardelenler-Çağdaş Türkiye’nin Çağdaş Kızları. İstanbul: Remzi Yayınları.

Özbek, Yılmaz (1989). Barbara Frischmuth’ta Kadın-Erkek Sorunsalı. Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Öztürk, Ali Osman (2022). “Barbara Frischmuth ve Hugo Loetscher’in Konya Gezileri”. Hayat Hakikat Edebiyat. Çanakkale: Paradigma Yayınevi, s. 123-135.

Petersen, Jürgen (1991). Der deutsche Roman der Moderne. Grundlegung-Typologie-Entwicklung. Stuttgart: J. B. Metzlersche Buchhandlung.

Ünal, Arif (2015). “Barbara Frischmuth’un “Pembe Ve Avrupalılar” Adlı Eserinde Farklı Kültürel Unsurlar Ve Ailevi Problemler”. Festschrift für Prof. Dr. Yılmaz Özbek zum 67. Geburtstag. (Ed.) Ahmet Sarı, Cemile Akyıldız Ercan, Fatma Ö. Dağabakan, Dursun Balkaya, Zennube Şahin Yılmaz, Nalan Saka, Konya: Çizgi Yayınevi, s. 37-48.